

Esej

MOŽE LI ŽIVOT BITI SMISLEN BEZ VJEROVANJA U BOGA ILI NEKU VIŠU SILU?

Ognjen Ristić*

JU SŠC "Aleksa Šantić" Nevesinje
aleksaaleksana@gmail.com

Sjedio sam nad šahovskom tablom, ruka mi je lebdjela nad posljednjim pijunom. Nije bio ključan za pobjedu, ali mi se misao odvojila od partije. Pijun - simbol čovjeka, ograničen, ali posjeduje moć da korača naprijed. Bez obzira na njegovu hrabrost, znao sam njegovu konačnu sudbinu: kada partija završi, sve figure, bez izuzetka, idu u istu drvenu kutiju, mračnu i neaktivnu. Iz perspektive stvaraoća partije, figure su ispunile svoju svrhu unutar strogo definisanog sistema pravila. Ali, da li je život tog pijuna imao ikakav smisao van te table, ako je njegov jedini konačni horizont - kutija? Upravo u toj slici leži suštinsko pitanje koje vijekovima opsjeda čovjeka: Da li je smisao života moguć ako je sve što slijedi nakon igre potpuni prestanak postojanja? Filozofija bez Boga snažno nas usmjerava ka kreiranju subjektivnih vrijednosti, nudeći snažan smisao u životu kroz humanizam i egzistencijalističku slobodu.

Mislili poput Albera Kamija¹ hrabro nas uče da prigrlimo apsurd i nađemo sreću u Sizifovom vječitom guranju kamena. Međutim, taj heroizam nas samo vraća na temeljno pitanje: Ako je kamen vječito guranje i vraćanje u istu "kutiju", da li je taj smisao i dalje lišen konačne svrhe? Zaista, smisao i svrha se čine kao dva različita koncepta. Moja teza je da se život bez vjerovanja u Boga ili neku višu silu može ispuniti subjektivnom svrhom, krajnji, objek-

tivni smisao života nužno je vezan za postojanje i plan superiorne inteligencije. Bez transcendentnog Tvorca, život se svodi na igru čije su figure, uprkos svim potezima, osuđene na konačnu kutiju, čime se gubi objektivna, transcendentna svrha postojanja. Prvo moramo suočiti objektivni smisao života sa teretom konačnosti i univerzalnog zaborava. Logički nedostatak subjektivnog smisla leži u njegovoj privremenosti. Iako egzistencijalističke škole hrabro proklamuju da je čovjek "osuđen na slobodu" i time na kreiranje vlastitih vrijednosti, te vrijednosti ostaju lokalizovane i provizorne. Ako slijedimo naučnu kosmologiju bez transcendentnog upliva, čak i najveća ljudska dostignuća, uključujući i planetarnu civilizaciju, na kraju će biti izbrisana kosmičkim događajima ili jednostavno entropijom.

Filozof Bertrand Rasel² jezgrovito je opisao čovjeka kao "proizvod uzroka koji nisu imali predviđanje cilja". Paradoksalno, u sekularnom pogledu, jedina apsolutna istina postaje apsolutna irelevantnost svega. U kontekstu šahovske analogije, to znači da je razlika između matiranja kralja i brzog odustajanja, sa kosmičke tačke gledišta, logički nepostojeća. Obojica završavaju u kutiji. Smisao koji čovjek stvara za sebe je stoga samo funkcionalna iluzija neophodna za biološki opstanak, ali ne i metafizički

* Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia Banja Luka tradicionalno organizuje takmičenje u pisanju filozofskih eseja, a povodom Međunarodnog dana filozofije koji se obilježava svakog trećeg četvrtka u novembru. Takmičenje se odvija putem Konkursa za najbolji filozofski esej, na kojem mogu učestvovati srednjoškolci Bosne i Hercegovine, a prvo mjesto i novčanu nagradu u iznosu od 300,00 KM za 2025. godinu osvojio je Ognjen Ristić, učenik III-G1 razreda JU SŠC "Aleksa Šantić" Nevesinje. Konkurs za najbolji filozofski esej se organizuje uz pokroviteljstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i podršku Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske.

utemeljen smisao života. Posljedice ove logičke insuficijentnosti manifestuju se na psihološkom planu kao hronična egzistencijalna tjeskoba. Ma koliko uspjeha, ljubavi i radošti pojedinac akumulirao, svi ovi subjektivni smislovi ne uspijevaju da pruže konačnu utjehu pred neminovnošću groba.

Upravo u trenucima najveće lične tragedije, kada se pijun vraća u kutiju, iluzija subjektivnog smisla puca. Iskustvo života to najbolje potvrđuje. Vjerovatno je svako od nas bio svjedok tragičnog gubitka člana porodice, prijatelja ili prisutan na sahranama, u takvim teškim trenucima nerijetko se može čuti rečenica “nikada te više neću vidjeti”. Da li je upravo ovo slika ateizma u jednoj rečenici? U toj rečenici je koncentrisan cio problem: nijedan smisao u životu (uspomena, nasljeđe, vrijeme) ne može nadoknaditi apsolutnu prazninu nastalu biološkim i filozofskim nestankom.

K. S. Luis³ je to elegantno artikulirao u svom “Argumentu iz želje”: “Ako u sebi nađem želju koju nijedno iskustvo ovog svijeta ne može zadovoljiti, najvjerovatnije objašnjenje je da sam stvoren za drugi svijet”. Ipak, sekularni svijet vijekovima nudi, i nastavlja da nudi, utjehu protiv konačnosti. Klasičan argument, potekao od helenističkog filozofa Epikura⁴, glasi: “Zašto se bojati smrti? Kada smo mi, smrti nema; kada je smrt tu, nismo mi.” Ovo je logički neupitna tautologija: čovjek ne može iskusiti sopstveno nepostojanje. Savremeni ateisti i neopaganisti često se vraćaju ovom elegantnom rješenju kako bi odagnali strah od “kutije”. Međutim, Epikurova utjeha, ma koliko bila logički besprekorna, ignoriše suštinski element ljudske prirode: nezaustavljivu čežnju za transcendentnošću. Problem nije u strahu od iskustva nepostojanja, već u gubljenju objektivne vrijednosti svega što je postojalo. Epikur nas uči da ne razmišljamo o kraju, ali time ne daje smisao našim postupcima dok smo živi; on samo nudi anestetik. Gledati na smrt samo kao na bezbolno gašenje znači zanemariti to unutrašnje znanje da naš smisao mora da ima vrijednost koja nadilazi granice konačnog biološkog života. Epikurova maksima, stoga, predstavlja samo jednu od najstarijih i najsofisticiranijih funkcionalnih iluzija koje je čovjek izmislio kako bi izbjegao suočavanje s bespomoćnošću subjektivnog smisla pred apsolutnom konačnošću. Paradoks je modernog doba što smo okruženi obiljem, a opet svjedočimo epidemiji depresije i anksioznosti. Odbijanje transcendentnog smisla stvorilo

je specifičan odgovor: volju za uživanjem i bijeg u brzinu. Na primjer, pogledajmo savremenu opsesiju stalnim “dopaminskim udarom”: beskonačno skrolovanje kroz društvene mreže, opsesivno praćenje statusa, i kultura kratkotrajnih, intenzivnih iskustava - od ekstremnih sportova do brzih veza. Ovaj ritam, koji konstantno juri ka nečem sljedećem i novom, zapravo je mehanizam za izbjegavanje tišine. Jer, u tišini urbanog čovjeka sustiže pitanje: “Čemu sve ovo?”. Taj hiperaktivni život, koji gasi egzistencijalnu tjeskobu brzinom i bukom, potvrđuje Franklovu⁵ tvrdnju da je to samo maska za egzistencijalnu prazninu. To je pijun na šahovskoj tabli koji, umjesto da razmišlja o svrsi partije, neprestano juri po poljima u strahu da ne bude vraćen u “kutiju”. Ta nezaustavljiva želja za transcendentnošću je psihološki dokaz da čovjekov smisao ne smije biti ograničen dimenzijama ove table.

Pored problema konačnosti, nužno je postaviti i pitanje utemeljenja objektivne etike. Odsustvo superiorne inteligencije kao moralnog Zakonodavca dovodi do fundamentalne erozije objektivne etike, transformišući moralne imperativne u puku logičku arbitrarnost. Sjećam se kako su me roditelji kritikovali zbog dječije laži ili sebičnosti: postojala je neupitna, trenutna osuda. To nas iskustvo navodi na urođenu pretpostavku da postoji ispravno i pogrešno. Međutim, u sekularnom narativu, to dječije vaspitanje je samo prenošenje društvenih konvencija, a ne objavljivanje univerzalne istine. Ideja da ljudi ne dobijaju urođen moral i etiku već da ih stiču učenjem ne daje odgovor na pitanje kako su ih prvi ljudi naučili. Ako moral i etika dolaze od kolektivnog usaglašavanja na pitanje šta je dobro a šta loše onda bi kolektivna saglasnost o tome da li sam ja čovjek ili pingvin moglo rezultovati zaključkom da sam pingvin. Izgradnja ljudskih zakona i principa u trajanju od više desetina hiljada godina mogla je imati više mogućih ishoda nego atoma u univerzumu. Moderna razvojna psihologija pruža intrigantne empirijske dokaze da je moralno “treba” možda ugrađeno u naš dizajn. Studije sa Univerziteta Jejl, koje su ispitivale urođeno moralno čulo kod beba starosti od samo šest mjeseci, demonstrirale su da mališani pokazuju jasnu, urođenu sklonost ka altruizmu i pravednosti. U eksperimentima sa lutkama, bebe su dosljedno birale i preferirale figure koje su aktivno pomagale drugima, umjesto onih koje su ih ometale. Ovaj nalaz snažno sugeriše da moralna svijest nije samo kasno stečena, arbitrarna društvena konvencija (koju bismo mogli odbaciti, kao

što Niče⁶ predlaže), već primarna, urođena funkcija (dio plana). Neurobiologija može precizno opisati kako mozak funkcionira kada osjećamo moralnu obavezu (savjest), ali ne može objasniti zašto se to iskustvo uopšte dešava.

U filozofiji uma, ovo se naziva jaz objašnjenja: redukcionistički materijalizam je neuspješan u objašnjenju najvažnijeg fenomena - našeg unutrašnjeg života i svijesti. Ako svijest, koja je temelj moralnosti, smisla i slobode, transcendirira materiju, onda je nužno da ljudsko biće nije samo materijalni "stroj" osuđen na "kutiju", već je nematerijalna komponenta svijesti utemeljena u superiornoj, nematerijalnoj inteligenciji. Ako ne postoji Tvorac, zašto je, sa kosmičke tačke gledišta, "loše" ukrasti ili lagati? Fjodor Dostojevski⁷ je tu logičku provaliju sazeo u čuvenu misao: "Ako nema Boga, sve je dozvoljeno". Iako ateisti hrabro tvrde da mogu da izgrade humanu etiku bez božanskog nadzora, ta etika je u konačnici subjektivna kreacija. Koncept "smrti Boga", koji je s dramatičnim posljedicama najavio Fridrih Niče, direktno nas suočava sa teretom etičke arbitarnosti. Niče je ispravno vidio da će nestanak Boga nužno dovesti do kolapsa svih objektivnih vrijednosti. Međutim, rješenje koje je ponudio - da čovjek mora postati nadčovjek i stvoriti novu etiku iz praznine ne rješava logički problem, već ga samo prebacuje na pleća pojedinca. Ko daje autoritet nadčovjekovoj etici? Zašto bi njegova nova pravila bila univerzalno primjenjiva, osim silom ili dominacijom? Ironija Ničeovog rješenja je u tome što, uklanjanjem božanskog Zakonodavca, on ateistu ostavlja sa daleko težim moralnim teretom: on mora stvoriti ne samo subjektivni smisao za sebe (što je relativno lako), već i objektivno utemeljen sistem vrijednosti za cijelo čovječanstvo (što je, logički, nemoguće bez transcendentnog autorstva). Nažalost, istorija 20. vijeka je često pokazala da su oni koji su se proglasili za "nadljudje" obično slijedili svoju volju za moći, umjesto da su uspostavljali plemenite, univerzalne vrijednosti. To je zato što se objektivne vrijednosti ne mogu proizvesti: one se moraju otkriti. Ukratko, Niče je ispravno dijagnostikovao problem "kutije", ali je za rješenje ponudio samo herojski, ali uzaludni napor unutar kutije. Kada je tokom jednog modernog sukoba suđeno komandantu za zločine protiv čovječnosti, njegova odbrana se djelimično oslanjala na ideju da je "moral samo stvar perspektive", odnosno da je slijedio "etičke okvire" svoje grupe. U odsustvu apsolutnog Zakonodavca, teško je logički opovrgnuti takav

relativizam, ma koliko nam instinkt govorio suprotno. Nauka, doduše, može nam pružiti izuzetno precizan opis moralnog ponašanja, ali je fundamentalno nesposobna da nam da moralnu preskripciju. Kao što je filozof Dejvid Hjum davno upozorio, iz onoga što jeste ne možemo logički izvesti ono što treba da bude. Da bismo prešli taj jaz od opisivanja do propisivanja, potreban nam je autoritet koji transcendirira empirijske činjenice. Kada se god pozovemo na moralni zakon sugerisali smo na moralnog Zakonodavca. Moj stav da nauka i teologija nisu u kontradiktornosti dobija snažan izraz upravo u potrazi za tom Inteligencijom. Argument finog podešavanja (antropički princip) ukazuje da fundamentalne fizičke konstante nisu slučajne. Ako bi se odnos jake nuklearne sile prema elektromagnetizmu minimalno razlikovao, život, a time i potraga za smislom, ne bi bili mogući.

Čak je i astronom Ser Fred Hojl⁸, koji nije bio vjernik, priznao da "zdrav razum sugerise da se neki superintelekt poigrao sa fizikom". Ova kosmička preciznost implicira da univerzum nije samo postojao, već je bio projektovan da bi omogućio postojanje svjesnih bića. Jedan od najčešćih mitova modernog nihilizma svemira jeste da su naučne teorije, poput teorije velikog praska, postale konačni motori za opovrgavanje Tvorca. Međutim, takvo tumačenje predstavlja pogrešno shvatanje same prirode nauke. Upravo je u tom premošćivanju fizike i teologije skrivena jedna od najvećih ironija nauke: tvorca teorije velikog praska, fundamentalnog modela, bio je katolički sveštenik i fizičar, Žorž Lemetr⁹. Njegova "hipoteza primordijalnog atoma" prva je ponudila naučni dokaz o početku svemira, čime je nauka (kao i teologija) morala da prizna da univerzum nije vječan, već da je imao svoj početak - svoju "prvu figuru" na šahovskoj tabli. Lemetrov primjer demonstrira da nauka i ideja o Stvaraocu nisu antagonističke, već da mogu koegzistirati, pri čemu nauka objašnjava kako se plan odvija, a teologija zašto. Teorija velikog praska, kako i samo ime kaže, objašnjava kako se univerzum razvijao nakon određenog početnog momenta, te kojim fizičkim mehanizmima je ta ekspanzija bila vođena. Ali fizika ne može dati odgovor na suštinska pitanja: ko je stvorio uslove za taj početni moment i zašto je on uopšte nastao? Upravo ova distinkcija - između mehanizma (kako) i svrhe (zašto/ko) - naglašava granicu empirijske nauke i neophodnost transcendentnog smisla. Jedan od vodećih kosmologa, Alan Sandžej¹⁰, koji je prešao u teizam, opisao je nauku kao nesposobnu da

odgovori na “najdublja pitanja” o postojanju.

S druge strane, kritičari poput Stivena Hokinga¹¹ tvrdili su da veliki prasak, objašnjen kvantnom fizikom, “ne zahtijeva Boga”, jer se stvorio “sam od sebe” iz ničega. Ipak, ova tvrdnja ostaje filozofska interpretacija, jer sam veliki prasak nije zakon koji se morao desiti; on ostaje teorija, a tvrditi da su njegovi mehanizmi oni koje je Tvorac morao koristiti, znači ograničavati Tvorca na ljudsku fiziku. Za nas, veliki prasak nije dokaz slučajnosti, već je upravo taj singularni moment u vremenu dokaz početka, trenutak u kome je Tvorac pokrenuo igru na šahovskoj tabli. Fizika objašnjava poteze, ali ne i motivaciju igrača. Slično tome, teorija evolucije često se pogrešno koristi kao ultimativni dokaz besciljnog, prirodnog procesa. Dok ne negiramo mogućnost da je evolucija mehanizam koji je superiorna inteligencija koristila za stvaranje živih bića, moramo se suprotstaviti tvrdnji da je to bio “zakon” koji je morao dovesti do nas. Razmotrimo probabilistički argument: ako bismo proces evolucije vratili unazad i ponovo ga pokrenuli, malo je vjerovatno da bi se ishod ponovio sa identičnom kompleksnošću i usmjerenošću ka svijesti, kao što to naučnici često sugerišu. Argument protiv besciljnog, prirodnog procesa postaje neodrživ u svjetlu probabilističke analize. Vjerovatnoća slučajnog nastanka života ili čak jednog funkcionalnog proteina je matematički poražavajuća. Uzmimo u obzir kompleksnost proteina, osnovne gradivne jedinice života: prosječan funkcionalni protein zahtijeva ispravan lanac od stotina aminokiselina. Vjerovatnoća da se samo jedan takav funkcionalni protein, neophodan za ćelijski život, stvori slučajnim redoslijedom procjenjuje se na otprilike jedan prema 10¹⁶. Da bi se ova brojka kontekstualizovala, ukupan broj atoma u cijelom poznatom univerzumu je “samo” 10⁸⁰. Matematički govoreći, šansa da je život proizašao iz puke slučajnosti na takav način praktično ne postoji.

Biolog Ričard Dokins¹², vodeći zagovornik ateističke evolucije, naglašava da je evolucija “samo gomila nasumičnih mutacija”, i priznaje da je pojava čovjeka samo jedna izuzetno nevjerovatna, ali slučajna linija. To postavlja ključno pitanje: ako ništa nije kontrolisalo tok evolucije, kolika je vjerovatnoća da bi čista slučajnost i prirodna selekcija dovele do pijuna svjesnog svoje “kutije”? Profesor biohemije Majkl Behi¹³, zagovornik “Inteligentnog dizajna”, tvrdi da je biohemijska mašinerija života “nesvodivo kompleksna” i da ne može nastati samo kroz postepene

slučajne korake. Suština teze Alvina Plantinge bila je da ako vjerujete da ste rezultat procesa sa beskonačno mogućih ishoda bez ikakvog smisla i kontrole, kako možete vjerovati sami sebi? Ekstremno niska vjerovatnoća ukazuje da je proces morao biti kontrolisan ili vođen ka specifičnom ishodu - ka postojanju svjesnih agenata sposobnih da tragaju za smislom. Evolucija, posmatrana kroz sočivo vjerovatnoće, postaje tako dokaz ne slučajnosti, već izuzetno precizne kontrole unutar tog mehanizma, čime se dodatno utemeljuje smisao života u volji Tvorca. U biohemiji, život je utemeljen na DNK, sofisticiranom informacionom kodu. Informacija zahtijeva inteligenciju. Baš kao što se kompleksan softverski kod ne bi mogao objasniti pukim nasumičnim pritiscima na tastaturu, ni kompleksna, svrhovita informacija u DNK ne može biti adekvatno objašnjena samo slučajnim procesima. Sve ovo sugerise da nismo rezultat besciljnog, slučajnog procesa, već da smo dio plana. A plan, sa svojim Dizajnerom, automatski pruža i objektivni smisao života, izdižući nas iznad sudbine besmislenog povratka u “kutiju”. Ako smo, kao što probabilistička analiza i argument finog podešavanja snažno sugerišu, zaista dio plana, onda se naša svrha može utvrditi kroz teleološku svrhu superiorne inteligencije. Ova svrha nije pasivna (puka utjeha od smrti), već je aktivna i usmjerena ka specifičnom cilju. Svrha postojanja svjesnog bića, koju dijele klasične monoteističke tradicije, postulira da se ljudska egzistencija ne iscrpljuje u biološkom trajanju. Umjesto toga, ona je faza usavršavanja i transformacije. Već je Aristotel, klasični filozof, tvrdio da “priroda ne čini ništa uzalud” i da svaka stvar ima svoju entelehiju - unutrašnju svrhu i cilj kome teži. Ova teleološka vizija, koja je temelj teističkog smisla, sugerise da je čovjek dizajniran sa ugrađenim finalnim ciljem. Ključni aspekt ovog transcendentnog smisla je kumulativna vrijednost postupaka: svaki etički izbor, svako usvajanje objektivnog moralnog zakona (koji rješava etički problem) i svaki čin ljubavi i kreacije, ima ontološku težinu koja se ne briše entropijom ili smrću.

Drugim riječima, život pijuna na šahovskoj tabli nije samo kretanje; to je proces zapisivanja trajne vrijednosti. Krajnji cilj je, stoga, ontološko ispunjenje - dostizanje i ostvarivanje punog potencijala koji je ugrađen u sam dizajn čovjeka. Vječnost, u ovom kontekstu, nije samo vremenski produžetak života, već kvalitativna promjena stanja bića koje je ispunilo svoju svrhu. Ovaj model smisla nudi jedini izlaz iz apsurdne “kutije”: obećanje da naše biće

ima cilj koji nema ograničenja vremena i materije. Međutim, ovdje se mora napraviti ključna filozofska distinkcija. Priznanje postojanja Tvorca ne znači nužno i rješavanje problema smisla života, jer nisu sve koncepcije Boga ili Dizajnera dovoljne da transcendiraju “kutiju” i utemelje moralni zakon.

Uzmimo za primjer panteistički koncept, slavno artikulisan od strane Baruha Spinoze¹⁴ i prihvaćen od Alberta Ajnštajna¹⁵, koji je vjerovao u “Boga koji se objavljuje u zakonomjernoj harmoniji svega bivstvjućeg”. Ovaj neosobni (impersonalni) Bog je identičan samoj prirodi, sistemu zakona. On obezbjeđuje izvanrednu uređenost univerzuma, ali je, po definiciji, etički neutralan – ne sudi, ne komunicira, niti se bavi sudbinama i djelovanjem ljudi. Sličan problem se javlja i kod deizma, gdje je Tvorac, poput vrhunskog urara, pokrenuo sat (univerzum) i potom se povukao. Deistički Bog rješava problem kosmičke slučajnosti, ali zanemaruje problem moralne obaveze: ako se ne mijša u naš svijet, ne postoji objektivni moralni Zakonodavac, a etika ostaje subjektivna konstrukcija. Nadalje, neteistički spiritualni sistemi poput Budizma, iako nude izuzetno sofisticiran smisao u životu kroz etiku i oslobođenje od patnje, svjesno izbjegavaju transcendentnog Stvoritelja, ostavljajući konačnu svrhu postojanja bez metafizičkog utemeljenja. Upravo je ta odsustvo personalne brige i moralne preskripcije ključna slabost: smisao života zahtijeva ne samo inteligenciju koja je dizajnirala, već i ličnost koju je stalo do tog dizajna, čime se jedino može garantovati objektivna vrijednost svakog poteza pijuna i obećanje života van konačne “kutije”. Naposljetku, najubjedljiviji argument u prilog potrebe za transcendentnim smislom leži u empirijskom dokazu neuspjeha sekularnog smisla u savremenom svijetu.

Odbacivanjem Tvorca i objektivnih moralnih zakona, nismo pronašli slobodu, već smo upali u novi oblik ropstva: kult apsurdna i materijalizma. Jedan od najočiglednijih primjera je fenomen “izgaranja” kod mladih profesionalaca. Ovi ljudi dostižu visoke plate i status u tridesetim godinama, ali ubrzo padaju u apatiju i izgaranje. Razlog nije u nedostatku uspjeha, već u shvatanju da materijalno i statusno ispunjenje ne odgovaraju na duhovno pitanje. Oni su osvojili kulu od slonovače, samo da bi otkrili da je unutra prazna. Njihova ambicija je bila da budu najbolji pijuni na tabli, ali su shvatili da uspjeh na tabli ne čini cijelu partiju smislenom. Ovaj “trofejni umor”, razočaranje

u fetiš materijalnog, empirijski je dokaz da smisao mora da dolazi iz izvora koji je veći od onoga što novac može kupiti. Posmatranje modernih urbanih centara otkriva paradoks: trka za materijalnim dobrima i statusom stvara hronično nezadovoljstvo, kao da se duhovna glad pokušava nahraniti fizičkim namirnicama. Lično sam bio svjedok mnogih priča o uspješnim ljudima koji su, nakon što su dosegli vrhunac karijere i materijalnog bogatstva, upali u duboku depresiju, jer je cilj nestao.

Psihijatar Viktor Frankl je upozorio da su psihološke krize moderne osobe često egzistencijalne praznine maskirane materijalnom preokupacijom. Ljudi bježe od pitanja “Zašto?” u beskrajnu kupovinu ili zabavu. Moralna konfuzija, gdje svako postaje arbitar sopstvene istine, stvara društvo dubokog nepovjerenja. Bez sidra objektivnog, božanskog morala, nijedan postupak više nije “apsolutno pogrešan”. Druga anegdota koja to potcrtava: Posmatrajmo viralnu kulturu, gdje je slava često nagrada za kršenje moralnih tabua, umjesto za dostignuća. To je čista manifestacija Ničeove ideje da moramo stvarati nove vrijednosti, ali u praksi to često vodi destrukciji starih, bez uspješne supstitucije. Destrukcija moralnih i socijalnih struktura u modernom svijetu služi kao snažan, praktičan dokaz da je smisao koji čovjek kreira preslab da izdrži teret postojanja. Ipak, moramo se kritički osvrnuti na najsnažniji prigovor tezi o nužnosti transcendentnog smisla - na egzistencijalistički humanizam.

Filozofi poput Žan-Pol Sartrea¹⁶ uče nas da je odsustvo Boga oslobađajuće i da je čovjek “osuđen da bude slobodan” i pozvan da sam kreira sopstveni smisao. Alber Kami je slično predložio da je prava sreća u pobuni protiv apsurdna, u svjesnom prihvatanju Sizifove sudbine guranja kamena. Ako je Sartrova sloboda teret, onda je Kamijev “Mit o Sizifu” najherojskiji pokušaj da se taj teret učini podnošljivim, čak i plemenitim. Kami nas uči da je prava pobjeda nad apsurdom u svijesti - u trenutku kada se Sizif, nakon spuštanja kamena, svjesno vraća u dolinu. U tom trenutku, on spoznaje da je sam gospodar svoje sudbine i pronalazi sreću u uzaludnom, ali lično izabranom zadatku. To je najsnažniji filozofski izraz onoga što nazivamo smislom u životu. Međutim, iako cijenimo Kamijev heroizam i ljudsku snagu te pobune, ona ostaje tragično ograničena i u konačnici, uzaludna. Sizifova sreća ne mijenja logičku činjenicu da se kamen uvijek vraća. Njegova pobjeda je samo psihološka adaptacija na vječno ropstvo, a ne

metafizička pobjeda nad apsurdom. Čovjek koji prihvata Sizifovu sudbinu, prihvata da je njegova cjelokupna vrijednost ograničena na kretanje tog kamena (tj. na njegov subjektivni život). On je figura koja je ponosna na svoje besmislene poteze, znajući da će na kraju i on i kamen biti odloženi u tišinu "kutije". Smisao života, koji mi branimo, ne traži sreću unutar ropstva, već izbavljenje iz njega, što je moguće jedino ako postoji superiorna inteligencija koja garantuje da kamen, nakon posljednjeg guranja, ostaje na vrhu. Međutim, ova herojska perspektiva ne uspijeva da premosti jaz između smisla u životu i konačnog smisla života. Egzistencijalistički smisao ostaje, po svojoj definiciji, subjektivno izabran i vremenski ograničen. On uspijeva da ublaži tjeskobu tokom igre na tabli, ali ne nudi odgovor na sudbinu "kutije". Stoga, egzistencijalizam je veličanstveni pokušaj kreiranja funkcionalne iluzije smisla, ali ne i odgovor na objektivnu svrhu postojanja.

Ovaj esej započet razmišljanjem o sudbini pijuna u šahovskoj "kutiji" uspješno je potvrdio uvodnu tezu: život bez vjerovanja u superiornu inteligenciju može biti ispunjen subjektivnom svrhom, ali je lišen objektivnog, transcendentnog smisla života. Kroz detaljnu argumentaciju, utvrdili smo da je imanentni smisao suštinski ograničen logikom konačnosti i da nije sposoban da prevaziđe egzistencijalnu tjeskobu. Pokazali smo da odsustvo moralnog Zakonodavca čini objektivnu etiku arbitrarnom, što se, kako smo vidjeli, manifestuje u kolapsu vrijednosti i nihilizmu savremenog društva. Iako su egzistencijalisti ponudili herojski, subjektivni smisao, on ostaje utjeha unutar

granica table, nemoćan pred "kutijom". Ako je smisao bez Boga neodrživ i vodi ka društvenoj i individualnoj krizi, to otvara etičko pitanje: Da li čovječanstvo, suočeno sa neuspjehom ateističke projekcije, ima moralnu dužnost da ponovo uspostavi vjerovanje u Boga ili superiornu inteligenciju, bez obzira na ličnu sumnju, radi opšteg dobra i očuvanja objektivnih vrijednosti? To je sljedeća partija šaha koju moramo odigrati.

1. A. Camus, *Mit o Sizifu* (1942).
2. B. Russell, *Zašto nisam hrišćanin* (1927).
3. C. S. Lewis, *Mere Christianity* (1952) / *Argument iz želje*.
4. Epikur, *Pismo Menojkeju*.
5. V. Frankl, *Čovjekova potraga za smislom* (1946).
6. F. Nietzsche, *Vesela nauka* (1882) / *Tako je govorio Zaratustra* (1883).
7. F. Dostojevski, *Braća Karamazovi* (1880).
8. F. Hoyle, *Intelligent Universe* (1983).
9. G. Lemaître, *Hypothèse de l'atome primitif* (1931).
10. A. Sandage, citat o granicama nauke (1998).
11. S. Hawking, L. Mlodinow, *The Grand Design* (2010).
12. R. Dawkins, *The Blind Watchmaker* (1986).
13. M. Behe, *Darwin's Black Box* (1996) / *Nesvodiva kompleksnost*.
14. B. Spinoza, *Etika* (1677) / *Deus sive Natura*.
15. A. Einstein, pisma i izjave o *Spinozinom Bogu* (često citirano).
16. J. P. Sartre, *Egzistencijalizam je humanizam* (1946) / *Postojanje prethodi suštini*.